

OSAAMISEN TUNNISTAMISEN MENETELMIÄ – ESIMERKKINÄ TALOUSHALLINTO

Pirkko Suutari

**Kehittämishankeraportti
Toukokuu 2008**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Pirkko Suutari	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 38 sivua	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Osaamisen tunnistamisen menetelmiä – esimerkkinä taloushallinto		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu		
Työn ohjaaja(t) Ritva Nurminen		
Toimeksiantaja(t) Mikkelin ammattikorkeakoulu		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opetusministeriö edellyttää ammattikorkeakoulujen kehittävän uusia mekanismeja, joilla opiskelija voi entistä paremmin osoittaa muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankkimansa osaamisen. Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena oli löytää erilaisia menetelmiä eli käytännön työvälineitä osaamisen tunnustamiseksi taloushallinnon opintojaksoilla. Hankkeessa ei käsitelty hyväksilukemista, työharjoittelua eikä opinnäytetyöllä osoitettua osaamista</p> <p>Tiedonkeruumenetelmiä olivat haastattelut, havainnointi sekä kirjallisuus. Kehittämishankkeen raportti kuvaa osaamiseen liittyviä käsitteitä sekä osaamisen tunnistamisen prosessia. Raportissa on kuvattu myös taloushallinnon ammatillisia osaamisalueita. Hankkeeseen osallistui neljä opiskelijaa, joiden kanssa kokeiltiin erilaisia tunnistamisen tapoja. Raportissa esitellään nämä menetelmät sekä tunnistamisprosessit. Lopputuloksena heidän osaamisensa tuli tunnustettua ja arvioitua. Heiltä kerättiin myös palautetta osaamisen tunnistamiseen liittyen.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta, että sopivia osaamisen tunnistamisen menetelmiä löytyi. Osaamisen tunnistaminen sopii parhaiten aikuisopiskelijoille ja henkilöille, joilla on aiempaa työkokemusta. Kerätyn palautteen perusteella osaamisen tunnistamista selvästikin tarvitaan. Kuitenkin on huomioitava, että kyseessä on varsin uusi käytäntö, minkä vuoksi opettajien sekä opiskelijoiden tietämys osaamisen tunnistamisesta ei vielä ole riittävää. Opettajan työaika kuluu luonnollisesti yksilölliseen ohjaukseen enemmän kuin ryhmäohjaukseen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) arviointi, osaaminen, osaamisen tunnistaminen, osaamisen tunnustaminen		
Muut tiedot		

Author(s) Pirkko Suutari	Type of Publication Development project report	
	Pages 38 pages	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title The identification and assessment of competences acquired outside the formal education – case: financial management		
Degree Programme Vocational teacher education		
Tutor(s)		
Assigned by		
Abstract The Ministry of Education demands Universities of Applied Sciences to develop new methods to identify and evaluate student's competences which have been acquired informal and non-formal situations. The purpose of this development project was to find different methods to evaluate these competences on financial management studies. The project did not deal with credit transfers, practical training or bachelors' thesis. . The data was collected by literature, interviews and through participative observation. The development project report describes concepts of the recognition and assessment process of competences. The paper also covers competences reached in Business Administration programme in Mikkeli University of Applied Sciences. Four students participated on testing different methods in the project. The empirical part of the report introduces these methods as well as the whole process. As a result the competences of the students were identified and evaluated. Also feedback was gathered at the end of the project. The main finding was that the methods were found and they fit best for adults and persons who have working experience. According to feedback these methods are needed. On the other hand awareness both of the students and teachers is not on the required level. That is because we are dealing with a new practise in Universities of Applied Sciences. However more resources are needed for the personal guidance than would be needed for group guidance.		
Keywords assessment of competences, competences, evaluation, identification of competences		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITE	3
2.1	Tutkimusmenetelmä ja tiedonkeruumenetelmät.....	4
2.2	Aikataulu.....	5
3	OSAAMISEN TUNNISTAMISEN TAUSTAA.....	6
3.1	Osaamisen käsitteitä	7
3.2	Osaamisen tunnistamisen prosessi.....	9
3.3	Osaamisen tunnistamisen menetelmiä.....	11
3.4	Haasteet opettajalle	13
4	TALOUSHALLINNON OSAAMISTAVOITTEET	13
4.1	Mikkelin ammattikorkeakoulun määrittelemät osaamistavoitteet.....	14
4.2	Työelämän osaamistarpeet taloushallinnon alalla	16
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	17
5.1	Kehittämishankkeen vaihteet.....	17
5.2	Oppimistehtävään perustuva osaamisen tunnistaminen	19
5.3	Osaamisen tunnistaminen esityksen perusteella	20
5.4	Oman osaamisen kuvaus reflektoiden	22
5.5	Palaute osaamisen tunnustamisesta ja arvioinnista.....	23
5.6	Miksi osaamisen tunnustamista ei valittu?	26
5.7	Muita käytettyjä menetelmiä.....	27
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET.....	29
6.1	Osaamisen tunnistamisen menetelmien soveltuvuus.....	29
6.2	Menetelmien käyttökelpoisuus	30
6.3	Tiedon puute ja asenteiden vaikutus.....	31
6.4	Osaamisen kuvauksen vaikeus ja arviointi	32
6.5	Vaatimukset opetukselle ja opettajalle	34

7	POHDINTA	35
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Maassamme alkaa olla pulaa ammattityövoimasta ja tätä halutaan tukea siirtämällä nuorten aloituspaikkoja ammatilliseen koulutukseen. Tämän vuoksi aikuisten täydennyskoulutus ja tutkintoon johtava koulutus nousee yhä tärkeämmälle sijalle ammattikorkeakoulukentässä. Avoin ammattikorkeakouluopetus, työssäoppiminen ja mahdollisesti myös oppisopimuskoulutus tulevat jatkossa korostumaan.

Opetuksen painopisteen siirtyessä yhä enemmän aikuiskoulutukseen, opiskelukin tapahtuu yhä useammin osa-aikaisesti ja oman työ ohella. Tätä varten on jo kehitetty paljon erilaisia menetelmiä, jotka mahdollistavat joustavan opiskelun. Opiskelu on mahdollista iltaisin ja viikonloppuisin, intensiivikursseilla, verkko- ja virtuaalikursseilla, avoimen ammattikorkeakoulun kursseilla tai vaikkapa etäopintoina. Kuitenkin aina on kyse tietyn opintokokonaisuuden opiskelusta oppilaitoksessa, jossa jakson päättyessä osaaminen osoitetaan arviointia varten.

Osaamista voi hankkia myös muodollisen koulutuksen ulkopuolella esim. työpaikalla, kotona tai harrastuksen parissa. Nämä muualla hankitut tiedot ja taidot ovat yhtä arvokkaita. Osaaminen on tärkeää, ei se missä ja miten osaaminen on hankittu. Korkeakouluissa joudutaankin nykyisin pohtimaan, miten opiskelija voi näyttää aiemman, muualla hankkimansa osaamisen. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen tuo haasteita myös opettajan työhön.

Monipuolisempien osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmien käyttö tekee opiskelun joustavammaksi yksittäiselle opiskelijalle. Myös aikuisopiskelijoiden turhautumista voidaan ehkäistä osaamisen tunnistaminen työvälillä. Näin voidaan jopa lyhentää tutkintojen suoritusajoja. Toisaalta koulutukseen voidaan saada myös sellaisia opiskelijoita, joilla on jo runsaasti osaamista, mutta eivät voi osallistua tavanomaiseen opetukseen työn, perheen tai pitkien välimatojen vuoksi. Erityisesti aikuisopiskelijat tiedustelevat yhä useammin Mikkelin ammattikorkeakoulun liiketalouden koulutusohjelmaan liittyviä joustavia opiskeluvaihtoehtoja. Tähän tarpeeseen pitää pystyä vastaamaan. Koska tutkinto-opiskeluun liittyy myös arviointi, tarvitaan tentin ja

muiden perinteisen arviointikeinojen lisäksi muita osaamisen tunnustamisen työvälineitä.

Työnantaja hyötyy joustavista osaamisen tunnistamisen menetelmistä siten, ettei työntekijän tarvitse aina osallistua lähiopetukseen, jolloin hän voi keksittyä työhön täysipainoisemmin.

Opetusministeriön teettämän selvityksen mukaan osaamisen selvittämällä ja tunnistamisella sekä tunnustamisella voidaan erilaisissa ympäristöissä saavutettu osaaminen tehdä näkyväksi. Tunnustaminen perustuu yksilön osaamisen arviointiin ja voi johtaa todistuksen antamiseen tai tutkintotodistuksen saamiseen. Aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisella pyritään edistämään oppimismyönteisyyttä. Myös elinikäisen oppimisen tavoitteiden kannalta on tärkeää, että aiemmin hankittu osaaminen otetaan huomioon.

Opetusministeriö edellyttää ammattikorkeakoulujen kehittävän uusia mekanismeja, joilla opiskelija voi entistä paremmin osoittaa muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankkimansa osaamisensa. Korkeakoulujen edellytetään keräävän myös rekisteriä hyväksilukemisen määristä, vaikutuksesta opiskeluaikoihin ja käytetyistä menetelmistä, jotta koulutuskäytäntöjä voidaan kehittää ja estää väärinkäytökset.

Mikkelin ammattikorkeakoulussa liiketalouden koulutusohjelmassa opiskelee vuosittain useita kymmeniä opistotasoisien merkonomien tutkinnon ja liiketalouden perustutkinnon (merkonomi) suorittaneita ja useita vuosia työelämässä toimineita aikuisopiskelijoita. Kun opiskelija on saattanut olla työelämässä vuosikymmeniä, on siellä luonnollisesti opittu erilaisia taitoja. Jos samoja asioita käsitellään opintojaksoilla, voi aikuisopiskelijasta olla turhauttavaa istua lähiopetustunneilla. Tämä kehittämishanke liittyykin osaamisen tunnustamisen menetelmien ideointiin erityisesti aikuisopiskelijoita varten.

Liiketalouden laitoksella aiemmin hankittua osaamista voidaan tunnistaa ja tunnustaa koulutusjohtajan hyväksymien periaatteiden mukaisesti. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman yhteydessä kartoitetaan aikaisempia opintoja ja niiden hyväksilukemisen mahdollisuutta. Tämän lisäksi opiskelija arvioi omaa osaamistaan koulutusohjelman

tavoitteiden mukaisten teemojen pohjalta. Yksittäisten opintojaksojen alussa opettajat esittelevät opintojakson tavoitteet ja sisällön. Mikäli opiskelijalla on jo tavoiteltava osaaminen, hän voi sopia erikseen opettajan kanssa osaamisen näyttämisestä muilla keinoin.

Tässä kehittämishankkeessa oli tarkoitus löytää erilaisia menetelmiä eli työvälineitä osaamisen tunnistamiseksi, silloin kun opiskelija on hankkinut osaamisensa esim. työelämässä. Toisin sanoen kehittämishankkeessa kartoitettiin, millaisilla menetelmillä voidaan tunnistaa työelämässä hankittua osaamista ja mitkä menetelmät sopivat taloushallinnon osaamisen tunnistamiseen.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITE

Kehittämishankkeen tavoitteena oli kokeilla käytännössä erilaisia osaamisen tunnistamisen menetelmiä tai työkaluja, joita voidaan käyttää taloushallinnon opintojaksoilla opiskelijalla olevan aiemman osaamisen selvittämiseksi. Parhaassa tapauksessa menetelmiä voitaisiin soveltaa muihinkin opintojaksoihin liiketalouden koulutusohjelmassa sekä mahdollisuuksien mukaan myös muissa koulutusohjelmissä. Koska kokeiluun osallistuneita opiskelijoita oli vain muutama, laadin myös yhteenvedon muissa ammatikorkeakouluissa kokeilluista ja dokumentoiduista osaamisen tunnistamisen menetelmistä erityisesti liiketalouden koulutusalailla.

Lisäksi pohdin raportissa, miten pitäisi toimia osaamisen tunnistamisen lisäämiseksi. Hankkeen alkuvaiheessa osaamisen tunnistamista ei juuri käytetty Mikkelin ammattikorkeakoulussa Liiketalouden laitoksella.

Tarkoitus oli löytää ennen kaikkea oppilaitoksen käyttöön osaamisen tunnistamisen menetelmiä, joita Opetusministeriökin edellyttää korkeakouluilta. Tutkintojärjestelmässä on kuvattu mitä opintojaksoja tutkinnon saamiseksi pitää suorittaa. Samoin jokaisen opintojakson osaamistavoitteet, eli mitä pitää osata opintojakson läpäisemiseksi, on kuvattu opetussuunnitelmassa. Tässä kehittämishankkeessa tutkittiin osaamisen tunnistamisen menetelmiä näiden vaatimusten pohjalta. On kuitenkin syytä muistuttaa, että opintojaksojen osaamistavoitteet on yritetty laatia työelämän osaamistar-

peisiin perustuen. Joten näkökulma tässä kehittämishankkeessa on oppilaitoskeskeinen, vaikka onkin kyse oppilaitoksen ulkopuolella hankitun osaamisen tunnistamisesta.

Tässä kehittämishankkeessa keskityin vain osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen. En käsitellyt muualla suoritettujen opintojen hyväksilukemista, työharjoittelua eikä myöskään opinnäytetyössä osoitettua osaamista.

2.1 Tutkimusmenetelmä ja tiedonkeruumenetelmät

Aluksi kartoitin lähdekirjallisuuden avulla, millaisia osaamisen tunnustamisen menetelmiä on jo aiemmin ollut käytössä. Selvitin myös mitä menetelmiä olisi mahdollista käyttää. Tämän jälkeen sovelsin näitä menetelmiä käytäntöön eli osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen neljän opiskelijan kanssa. Ensimmäisen ja toisen menetelmän testaamisen jälkeen jäi aikaa parantaa mm. menetelmien käyttöön liittyvää ohjeistusta kolmannen ja neljännen opiskelijan kanssa. Testattuani kaikki hankkeeseen sisällyneet menetelmät, keräsin palautteen, laadin johtopäätökset ja esitin kehittämisehdotuksia.

Tiedonkeruumenetelmiäni olivat haastattelut, havainnointi ja aiemmin tehdyt tutkimukset sekä kirjallisuuslähteistä kerätty tieto. Haastattelin kokeiluun osallistuneet opiskelijat sekä suullisesti että sähköpostin avulla. Suullinen haastattelu oli epämuodollinen luokkahuoneessa tai työhuoneessani tapahtunut kartoitus opiskelijan osaamisalueista. Sähköpostitse tehty haastattelu tapahtui avoimien kysymysten pohjalta. Havainnointia käytin osaamisen tunnistamisprosessin selvittämiseen.

Työelämässä hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat vasta alkuvaiheessa korkeakouluopintojen yhteydessä, joten kirjallisuutta oli saatavilla lähinnä opetusministeriön työryhmien selvityksinä tai hankeraportteina. Tällaisia hankkeita olivat esimerkiksi Taituri-, AAKE- ja Ramona- hankkeet. Erityisen mielenkiintoinen oli Miika Saranpään Ramona-hankkeen pohjalta kirjoittama Ohjaajan hätävara -teos, johon oli koottu myös konkreettisia työvälineitä opettajaa varten.

Osaamisen tunnustamista varten myös työelämän osaamistarpeet oli ensin tunnistettava. Tätä tietoa minulla itselläni oli kokemusperäisenä usealta kymmeneltä vuodelta aiemmista työtehtävistäni taloushallinnon alalta. Joten sovelsin osittain omia tietojani ja lisäksi keskustelin työelämän edustajan kanssa. Selvitin myös Mikkelin ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmassa määriteltyjen työelämän yleisten osaamistavoitteiden sisällön sekä liiketalouden koulutusohjelman osaamistavoitteet.

Viitekehyksessä on avattu osaamisen tunnustamiseen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Näitä ovat asiantuntijuus, osaamisen tunnustaminen, osaamisen tunnustaminen ja arviointi.

2.2 Aikataulu

Osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen työvälineitä tarvitaan käyttöön mahdollisimman pian, jonka vuoksi aloitin tämän kehittämishankkeen syksyllä 2007. Eri menetelmiä testasin joulukuussa 2007 sekä keväällä 2008. Kokeilun tulokset olivat selvillä keväällä 2008. Tämä kehittämishanke päättyi toukokuussa 2008.

Työ osaamisen tunnustamisen menetelmien parissa kuitenkin jatkuu tämänkin jälkeen. Pehdyttäminen ja koulutus opettajille osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta sekä kokeilusta voitaisiin järjestää viimeistään syksyllä 2008 esimerkiksi tämän kehittämishankkeen kokemusten perusteella. Menetelmien käyttö voisi alkaa joustavasti syksyn 2008 opetuksen alkaessa ja opiskelijan niin halutessa.

Kehittämishankkeen toteutuksesta vastasin minä, taloushallinnon lehtori Pirkko Suutari. Hyödynsin hankkeessa Mikkelin ammattikorkeakoulun Liiketalouden laitoksen koulutusvastaava Ulla Kedon asiantuntemusta mm. opiskelijatuntemuksen osalta. Liiketalouden laitoksen koulutusjohtaja Tuula Siljanen oli kehittämishankkeen tilaaja. Lisäksi hyödynsin muita opettajakollegoitani keskustelemalla heidän havaitsemista hyvistä käytänteistä kehittämishankkeen aihepiirin alalta. Myös kokeiluun osallistuneet opiskelijat ja heidän työnantajansa ovat osa yhteistyöverkostoa.

Kehittämishankkeen aikataulu on esitetty kuviossa 1.

Toiminto	2007			2008									
	10	11	12	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10--
Menetelmiin tutustuminen ja sopivien valinta													
Opintojaksojen valinta testaamista varten													
Kokeiluun halukkaiden opiskelijoiden kartoitus													
Menetelmien kokeilu käytännössä													
Palautteen kerääminen													
Palautteen analysointi													
Johtopäätökset ja kehittämissuositukset													
Kehittämishankkeen tulosten esittäminen													
<i>Kehittämishanke päättyy</i>													
Opettajien ohjaus uusiin menetelmiin													
Uusien välineiden käyttöönotto opetuksessa													

KUVIO 1. Kehittämishankkeen toteutusaikataulu.

3 OSAAMISEN TUNNISTAMISEN TAUSTAA

Suomalainen työelämä elää muutoksessa. Työntekijöiltä vaaditaan jatkuvasti uutta tai entistä syvempää osaamista, sillä tuotanto- ja palveluprosesseista tulee aikaisempaa enemmän tietoon ja osaamiseen perustuvia. Toisaalta myös työnantajalta vaaditaan henkilöstön osaamisen kehittämistä, jotta työntekijät selviytyisivät aikaisempaa monimutkaisemmista tai laadullisesti korkeatasoisemmista työtehtävistä. Työntekijä voikin joutua opiskelemaan useita eri ammatteja työhistoriansa aikana. Lähitulevaisuudessa uhkaava työvoimapula edellyttää työntekijöiltä kykyä hankkia ja omaksua osaamista mahdollisimman joustavasti. Peruskoulutuksesta valmistuvat pitäisi myös saada siirtymään työmarkkinoille osaavina ammattilaisina. Eikä pidä unohtaa maahanmuuttajia, joille aikaisemman osaamisen tunnustaminen voi antaa paremmat edellytykset kiinnittyä joko koulutukseen tai suoraan työmarkkinoille, jos heidän aiemmin hankkimansa osaamisen tunnustetaan, vaikka sitä ei olekaan hankittu koulutusjärjestelmän piirissä. (Opetusministeriö 2004, 17.)

Viime vuosina on virallisen koulutusjärjestelmän ohella korostunut muualla tapahtuva oppimisen merkitys. Tällöin puhutaan epävirallisesta (non-formaalista) oppimisesta ja arkioppimisesta (informaalista). Epävirallisesta oppimisesta voi saada myös todistuksen, mutta koulutus ei kuulu koulutusjärjestelmän piiriin. Arkioppiminen taas tapahtuu

esim. työssä, järjestöissä tai harrastusten ja vapaa-ajan toiminnoissa. (Opetusministeriö 2004, 16.)

Viime vuosina on keskeisiksi koulutuspoliittisiksi tavoitteiksi noussut koulutuksen, talouden, tehokkuuden ja joustavuuden parantaminen. Tämän vuoksi koulun ulkopuolella opitun tunnustaminen on tullut yhdeksi tärkeäksi kehittämisen alueeksi. Elinikäisen oppimisen periaatteen toteuttamiseksi on tärkeää tehdä jokaisen kansalaisen tiedot, taidot ja muu osaaminen näkyväksi, riippumatta missä, milloin ja miten osaaminen on hankittu. (Opetusministeriö 2004, 10.)

Opetusministeriö (2007a, 46) edellyttää, että tunnustamisjärjestelmää ja osaamisen arvioinnin menetelmiä kehitetään keskeisten sidosryhmien kanssa. Tällöin huomioidaan myös työelämän osaamistarpeet ja riittävä laadunvarmistus. Korkeakoulussa tulisi olla linjattuna yhdenmukaiset periaatteet opintojen ja osaamisen hyväksilukemiseksi sekä mahdollisesti vaadittavien täydentävien opintojen määrittämiseksi. Tällä pyritään opiskelijoiden yhdenmukaiseen, tasa-arvoiseen ja ennakoitavaan kohteluun. Vastuu tutkinnon laadusta on korkeakoululla. (Opetusministeriö 2007a, 46.)

3.1 Osaamisen käsitteitä

Jotta osaamista voidaan tunnistaa, arvioida ja tunnustaa, on hyvä selvittää näiden käsitteiden ero. Keurulaisen (Niskanen ym. 2006, 23) mukaan ammatillisen osaamisen käsitteinä käytetään synonyymeja kyky, kyvykkyys, pätevyys, kompetenssi ja kvalifikaatio. Toisin sanoen käytössä on monenlaisia käsitteitä eri yhteyksissä.

Tynjälä määrittelee *asiantuntijuuden* seuraavasti: Omaan tehtäväkenttään kuuluvan ongelmanratkaisun jälkeen toiminta ei rutinoitu vaan asiantuntijan työssä seuraa uusi ongelmanasettelu edellistä korkeammalla tasolla. Asiantuntija kehittää siis jatkuvasti työtään. Tämä ”itsensä ylittäminen” merkitsee uuden oppimista, joten asiantuntijuus voidaan näin liittää oppimisen käsitteeseen. (Etäpelto & Tynjälä 1999, 160 - 161.)

Koulutusjärjestelmässämme rakennetaan asiantuntijuuden edellytyksiä, mutta varsinaisen asiantuntijuus kehittyy työelämässä. Asiantuntijaksi kehittyminen edellyttää kykyä löytää tietoja ja soveltaa niitä käytäntöön yhteistyössä muiden kanssa, eikä pe-

rintainen opetusmenetelmä edistä tällaisten taitojen kehittymistä. (Etäpelto & Tynjälä 1999, 161 – 162.)

Opetusministeriö (2004, 53) määrittelee *osaamisen* henkilön hankkimien tietojen ja taitojen kokonaisuudeksi. Osaamista voidaan kutsua myös kompetenssiksi ja ammatillista erityisosaamista asiantuntijuudeksi. Osaaminen edellyttää harjaantumista. Sitä voi kehittää myös koulutuksen ja työn ulkopuolella esimerkiksi harrastuksissa ja järjestötoiminnassa. (Opetusministeriö 2004, 53.) Työssäoppiminen soveltuu erityisen hyvin asiantuntijan osaamisen kehittämiseen, koska tavoitteena on teorian ja käytännön kytkeminen toisiinsa.

Kuten Nurminen ja Pennanen toteavat (Laitinen ym. 2007, 15) artikkelissaan, osaamisen määrittelemiseksi tarvitaan kuitenkin ymmärrystä toimialasta, toimintakokonaisuuksista ja toimintaprosesseista sekä työn toimintaympäristöstä. Määrittelyä varten pitää siis huomioida ympäristö mihin osaaminen liittyy. Ns. Neilimon selvitystyöryhmä ehdottaakin tiiviimpää yhteistyötä korkeakoulujen sekä yrityselämän ja julkisten organisaatioiden kanssa. Liiketoimintaosaamisen kehittäminen nimittäin vaatii sekä korkeakoulujen teoreettisen osaamisen että yritystoiminnan liiketoimintaosaamistarpeiden tunnistamista kummallakin puolella. (Opetusministeriö 2007b, 60.)

Osaamisen tunnistamisessa opiskelija pyrkii ymmärtämään aiemmin hankkimaansa osaamista ja jäsentää sen suhteessa osaamistavoitteisiin siten, että hän pystyy kuvaamaan ja näyttämään osaamisensa. Tämän jälkeen *arvioidaan* opiskelijan esittämä aineisto sekä niiden vastaavuus osaamistavoitteisiin, jonka jälkeen *osaaminen tunnustetaan*. Toisin sanoen osaamiselle annetaan virallinen asema. (Opetusministeriö 2004, 53.) Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat siis keskeisiä välineitä, joiden avulla tehdään mahdolliseksi erilaisissa ympäristöissä saavutetut opintosaavutukset näkyviksi. (Opetusministeriö 2007a, 17.)

Osaamisen tunnustamisen prosessissa arvioinnin tarkoitus on selvittää mitä osaamista opiskelijalla todella on, ja mitä osaamista pitää vielä kehittää. Täten voidaan selvittää lisäkoulutuksen tarve. Osaamisen tunnistamisen avulla pyritään tekemään yksilön osaaminen näkyväksi, siten että se voidaan tunnustaa myös työmarkkinoilla ja että kyseinen osaaminen voidaan lukea opintosuoritukseksi koulutusjärjestelmässä. On

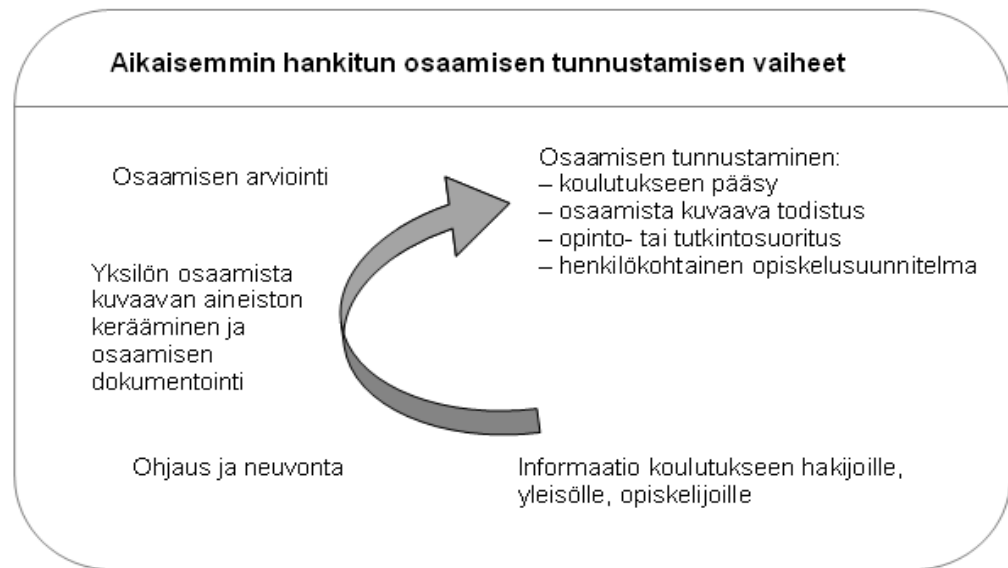
myös huomattava, että aiemmin hankitun osaamisen arviointi hyödyntää sekä yksilöä että työntajaa, koska se voi lyhentää koulutusaikaa ja vähentää näin ollen opiskelusta aiheutuvia kustannuksia. (Opetusministeriö 2007a, 18.)

Koulutuksen tavoitteita miettiessä olisi päätettävä, onko kyseessä tiedon jakaminen koulutettaville vai pelkästään tiedon siirtäminen halutun käyttäytymisen saavuttamiseksi. Jos halutaan hyödyntää opiskelijoiden aiempaa tietämystä, on kouluttajan selvítettävä mitä osaamista koulutettavilla on. Jos opiskelijalla oleva tietämys ei ole riittävä, tarvitaan osaamisen mittaamista, jolloin myös opiskelija saa tietoa omasta osaamistasostaan. Vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan avulla voidaan saavuttaa oppimistavoitteet mahdollisimman hyvin. (Järvinen ym. 2000, 95.)

3.2 Osaamisen tunnistamisen prosessi

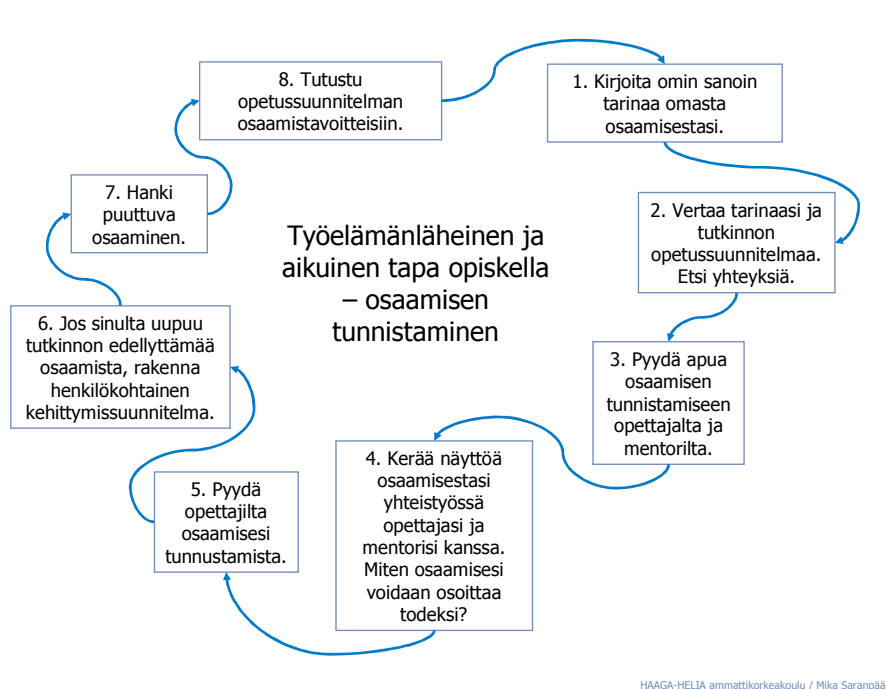
Toimivan prosessin lähtökohtana on koulutusohjelmarakenne, jonka täytyy olla osaamislähtöinen ja tavoitteiden tulee olla selkeitä. Tällöin jokainen opiskelija pystyy vertaamaan omaa osaamistaan opintojaksojen tavoitteisiin. Myös osaamisen tunnustamisen kriteerit on määriteltävä kaikille opintojaksoille, jotta opiskelija hahmottaa dokumenttien riittävyyden. (Niskanen ym. 2006, 61.)

Osaamisen tunnistamisen prosesseja on hahmoteltu eri työryhmissä ja tutkimuksissa. Opetusministeriön työryhmä (2004, 49) on laatinut yksinkertaisen kuvauksen aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamisen vaiheista (kuvio 2). Prosessi alkaa osaamisen tunnistamisesta tiedottamisella koulutukseen hakijoille, yleisölle sekä opiskelijoille. Prosessi jatkuu ohjaamalla opiskelija keräämään ja dokumentoimaan omaa osaamista kuvaavaa aineistoa. Tämän jälkeen osaaminen arvioidaan ja tunnustetaan.

KUVIO 2. Osaamisen tunnistamisen vaiheet. (Opetusministeriö 2004, 49.)

Saranpää (2007) puolestaan on kuvannut osaamisen tunnistamisprosessit konkreettisemmalla tasolla. Tätä prosessia (kuviokuva 3) voi hyödyntää keskustellessa työssäkäyvän aikuisopiskelijan kanssa osaamisen tunnistamisen kysymyksestä.

KUVIO 3. Osaamisen tunnistamisen prosessi (Saranpää, 2007).

Joulukuussa 2007 järjestetyssä Kansallinen Bologna –seminaarissa: Tunnustetaanko osaaminen, Outi Vahtila esitteli Hämeen ammattikorkeakoulun ylempään tutkintoon liittyvää osaamisen näyttöprosessia. Heillä prosessi alkaa käymällä keskustelua opiskelijan ja vastuopettajan välillä. Tämän jälkeen opiskelija laatii hakemuksen osaamisen näyttöä varten ja laatii alustavan näyttösuunnitelman. Kyseinen selvitys sisältää opiskelijan kuvauksen omasta osaamisestaan sekä osaamisen osoittavat dokumentit. Opiskelija kirjaa myös tavoittelemansa arvosanan. Seuraavaksi sovitaan vastuopettajan kanssa näytöstä ja tarkennetaan näyttösuunnitelmaa sekä sovitaan kuinka näyttö käytännössä järjestetään. Näyttötilanteen vahvistamisen sekä itse näytön antamisen jälkeen tapahtuu suorituksen arviointi ja palautteen antaminen. (Tunnustetaanko osaaminen, 2007.)

Opetusministeriö (2007a, 47) on laatinut korkeakouluille suositukset hyviksi käytännöiksi osaamisen tunnistamisjärjestelmää varten. Korkeakoulun tulee laatia selkeän kuvaus aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisjärjestelmästä ja vastuista tunnustamisprosessin eri vaiheissa. Kuvaus sisällytetään korkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmään. Kuvauksessa tuli olla ainakin seuraavat tiedot:

- miten ja mistä hyväksilukemista haetaan
- hakemuksen kannalta keskeiset asiakirjat
- hakemuksen käsittelyaika
- muutoksenhakumenettely
- tehtyjen päätösten dokumentointi ja niiden perustelut
- miten hyväksiluetut opinnot tai osaaminen merkitään korkeakoulun ylläpitämään rekisteriin
- miten hyväksiluetut opinnot tai osaaminen merkitään tutkintotodistukseen

Kuvaus tulisi olla helposti opiskelijoiden, opettajien ja sidosryhmien saatavilla. Sen tulisi sisältää myös esimerkkitapauksista. Menettelytavat ja periaatteet tulisi olla kuvattuna myös ulkoisilla verkkosivuilla sekä opinto-oppaassa. (Opetusministeriö 2007a, 47.)

3.3 Osaamisen tunnistamisen menetelmiä

Opetusministeriö (2007a, 47) kehottaa korkeakouluja paitsi ottamaan käyttöön, mutta myös kehittämään osaamisen tunnistamisen menetelmiä. Korkeakoulut voivat tunnus-

taa tutkintoja tai opintoja myös muiden kuin muodollisten asiakirjojen perusteella. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää osaamisen tunnustamiseen tilanteessa, jossa asiakirjat ovat kadonneet tai tuhoutuneet. (Opetusministeriö 2007a, 47.)

Korkeakoulujen tulee kehittää myös tilastointia hyväksilukemista ja aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisista sekä käytettävissä olevista menetelmistä. Tilastojen pohjalta voidaan arvioida aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen vaikuttavuutta: miten hyväksiluetut ja täydentävät opinnot vaikuttavat opetussuunnitelmaan ja sen kehittämiseen sekä opiskelijan osaamisen kehittymiseen ja henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Tärkeää on seurata osaamisen tunnustamisen vaikutusta valmistumisaikoihin. Korkeakoulujen ei kuitenkaan tarvitse selvittää tästä urakasta yksin, sillä menetelmiä on tarkoitus kehittää alakohtaisessa yhteistyössä. (Opetusministeriö 2007a, 47.)

Yleisesti käytössä olevia osaamisen tunnustamiseen liittyviä työvälineitä ovat: HOPS, portfolio, oppimispäiväkirja, työsuoritukset, osaamisen näytöt, haastattelut, tentit, muut arviointimenetelmät. Opetusministeriön työryhmä (2004, 29) arvioi erilaisten menetelmien sopivuutta korkeakouluihin. Näitä olivat essee, haastattelu, kuulustelu, opetusnäytteet, esitelmät tai muut taidonnäytteet, oppimispäiväkirja ja portfolio. Myös oppinnäytetyö oli mainittu, joka kuitenkin yleensä laaditaan ohjauksessa ja tiettyjen kriteerien pohjalta.

Osaamisen todentavia dokumentteja ovat esim. uusi Europassi (ansioluettelo, tutkintotodistusten liitteet, liikkuvuustodistus, kielipassi), tietokoneajokortti ja sertifikaatit (Europassi Osaamisen näyteikkuna Eurooppaan). Tärkeinä kriteereinä osaamisen tunnustamisessa ovat hyväksyttävyyys, riittävyys, luotettavuus ja ajantasaisuus. (Niskanen ym. 2006, 14.)

Keurulainen (Laitinen ym. 2007, 38) toteaa, että Jyväskylän ammatillisessa opettajakorkeakoulussa opintojaksoon liittyvä osaaminen voidaan osoittaa esim. artikkelin, oppimistehtävän, oppinnäytetyön, omaan työhön laaditun materiaalin tai työtodistuksen avulla. Oleellisena asiana osaamisen tunnustamiseen liittyy kuvaus mistä aineistossa on kysymys ja miten se osoittaa opiskelijan osaamisen. (Laitinen ym. 2007, 38 – 39.)

Mikkelin ammattikorkeakoulun tutkintosäännössä todetaan lyhyesti, että myös muual-
la kuin muodollisessa koulutuksessa hankittua osaamista voidaan lukea hyväksi. Tä-
män lisäksi ohjeita osaamisen tunnistamisesta annetaan laatukäsikirjassa sekä lait-
oskohtaisissa ohjeissa sekä opetussuunnitelmassa. (MAMK Opinto-opas 2007, 37.)

Mikkelin ammattikorkeakoulussa voivat liiketalouden perustutkinnon suorittaneet
opiskelijat näyttää osaamisensa ns. case-tehtävän avulla. Tehtävän hyväksytysti suorit-
taneille opiskelijoille luetaan hyväksi kolme opintopisteen osuus osasta perusopintoi-
hin tai pakollisiin ammattiopintoihin kuuluvista opintojaksoista. Loppu opintojaksosta
eli kaksi opintopistettä opiskellaan normaaliopetuksessa. Taloushallinnon alalla case-
tehtävään sisältyvät opintojaksot ovat kirjanpito sekä kustannus- ja kannattavuuslas-
kenta.

3.4 Haasteet opettajalle

Osaamisen tunnistaminen asettaa haasteita myös opettajalle ja opetukselle. Näistä
haasteista on keskusteltu eri seminaarien ryhmätöissä. Myös Kansallisen Bologna-
seminaarin ryhmätöissä todettiin, että ammattikorkeakoulujen välistä yhteistyötä kai-
vataan. Myös yhteisiä periaatteita ala- ja koulutusohjelmakohtaisesti tarvitaan, jotta
kaikkia opiskelijoita kohdellaan samanarvoisesti.

Koska kyseessä on työelämän osaamistarpeet, vaaditaan opettajalta myös työelämän
tuntemusta sekä työelämäyhteyksien kehittämistä. Työelämän tuntemusta voi hankkia
vain menemällä työelämään. Erityisesti opettajien työelämäjaksot antavat mahdolli-
suuden perehtyä oman alan kehitykseen ja osaamisvaateisiin. Toki erilaiset tutkimus-
ja kehittämishankkeet sekä työelämän kanssa yhteistyössä toteutetut projektit ja opet-
tajien osallistuminen tällaiseen toimintaa antaa tietoa alan kehityksestä.

4 TALOUSHALLINNON OSAAMISTAVOITTEET

Keurulaisen (Laitinen ym. 2007, 40) mukaan osaamisen tunnistamisen ja arvioinnin
lähtökohtana ovat selkeät osaamistavoitteet. Nämä pitää olla myös opiskelijoiden tie-
dossa, jotta he pystyvät arvioimaan omaa osaamistaan.

4.1 Mikkelin ammattikorkeakoulun määrittelemät osaamistavoitteet

Mikkelin ammattikorkeakoulun opintosuunnitelma on laadittu osaamistavoitepohjaiseksi. Siinä on kerrottu yleiset työelämävalmiudet eli kaikille opiskelijoille asetetut osaamistavoitteet. Yleisiä osaamistavoitteita ovat itsensä kehittäminen, eettinen osaaminen, viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, kehittämistoiminnan osaaminen, organisaatio- ja yhteiskuntaosaaminen ja kansainvälisyysosaaminen. (MAMK Opinto-opas 2007, 20.)

Kukin koulutusohjelma on määrittänyt myös oman alan ammatilliset osaamistavoitteet. Liiketalouden koulutusohjelmassa osaamistavoitteita on kuusi.. Ammatilliset osaamistavoitteet on kuvattu seuraavassa konkreettisella tasolla.

Yrityksen toiminta ja yrittäjyys

Opiskelija omaa liiketaloudellisen ajattelun perusteet, hallitsee liiketoiminnan keskeiset käsitteet ja tuntee yrityksen toimintaprosessit. Opiskelija osaa soveltaa yrittäjyysperiaatteita yrittäjänä ja työntekijänä, tiedostaa yrittäjyyden mahdollisuudet sekä osaa perustaa yrityksen ja laatia sille liiketoimintasuunnitelman.

Liiketoimintaympäristö

Opiskelija tuntee yrityksen toiminnan ja liiketoimintaympäristön vuorovaikutuksen ja omaa valmiudet seurata ja analysoida toimintaympäristöä. Opiskelija luo aktiivisesti sekä sisäisten että ulkoisten sidosryhmien välisiä vuorovaikutussuhteita myös kansainvälisessä liiketoimintaympäristössä.

Markkinointi ja asiakkuuksien hallinta

Opiskelija osaa markkinoinnin kilpailukeinot ja asiakaspalvelun periaatteet ja osaa soveltaa niitä yrityksen toiminnassa. Opiskelija osaa hankkia ja analysoida tietoja yrityksen toiminnan kehittämiseksi markkinointitutkimuksen avulla. Lisäksi markkinointiin erikoistuva opiskelija osaa mm. mainontaa, myyntityötä, palvelujen suunnittelua ja markkinointia sekä hallitsee markkinoinnin strategisen suunnittelun.

Organisaatiot ja johtaminen

Opiskelija osaa toimia työyhteisöissä sekä ohjata ja kehittää sen toimintaa. Opiskelija osaa toimia muuttuvissa työelämän tilanteissa. Opiskelija ymmärtää projektityöskentelyn periaatteet ja osaa suunnitella, toteuttaa ja seurata projekteja sekä tuntee ja ymmärtää yrityksen strategiat. Lisäksi yrityshallintoon erikoistuva opiskelija osaa mm. henkilöstöhallinnon, esimiestyön ja johtamisen periaatteet, hallitsee palkkahallinnon sekä osaa hyödyntää logistisen prosessin osa-alueita yrityksen toiminnan kehittämisessä.

Taloushallinto

Opiskelija osaa kirjanpidon ja sisäisen laskennan perusteet ja osaa toimia tuloksellisesti. Lisäksi taloushallintoon erikoistuva opiskelija hallitsee mm. budjetoinnin, taloussuunnittelun ja seurannan, osaa laatia tilinpäätöksiä ja analysoida niitä, perehtyy tilintarkastuksen perusteisiin ja osaa ottaa huomioon verolainsäädännön vaikutukset yrityksen ja yrittäjän näkökulmasta.

Liiketalouden tutkimus- ja kehittämisosaaminen

Opiskelija hallitsee liiketalouden syvällisen osaamisen hankinnassa ja omaksumisessa tarvittavan tutkimus- ja kehittämistoiminnan perusteet sekä omaa riittävät taidot laadullisten ja määrällisten tutkimusmenetelmien soveltamisessa.

Liiketalouden opiskelijat voivat suuntautua opinnoissaan taloushallintoon, markkinointiin tai yrityshallintoon. (MAMK Opinto-opas 2007, 140.) Tämä on huomioitu eri opintojaksojen osaamistavoitteissa. Jokaisen opintojakson on kytkeydyttävä johonkin osaamistavoitteeseen, muutoinhan opintojakso olisi tarpeeton. Opintojaksokohtaiset osaamistavoitteet tulee huomioida opetuksen suunnittelussa.

Tämän lisäksi kukin koulutusohjelma on määritellyt koulutusohjelmakohtaiset vuosi-teemat, joiden mukaan opetus etenee ja syvenee. Opintojaksot pyritään sijoittamaan opiskelijan lukujärjestykseen teemojen mukaisesti.

Liiketalouden vuosi-teemat tradenomi-tutkinnon suorittajille ovat:

1. opiskeluvuosi: Perehtyjä - Opiskelija perehtyy yrityksen toimintaan, liiketoimintaympäristöön ja yrittäjyyden mahdollisuuksiin. Taloushallinnon opinnoissa tuolloin perehdytään mm. kirjanpidon perusteisiin.

2. opiskeluvuosi: Syventäjä - Opiskelija omaksuu yrityksen toimintaprosessin sekä syventää ydinosaamistaan markkinoinnin, taloushallinnon ja yrityshallinnon osa-alueilla. Toisena vuotena syvennetään mm. kirjanpidon osaamista tilinpäätösasiakirjojen laadintaan.
3. opiskeluvuosi: Soveltaja - Opiskelija laajentaa tutkimus- ja kehittämisosaamistaan, kehittää työelämävalmiuksiaan sekä syventää tietojaan ja taitojaan soveltaen niitä omalle erikoistumisalueelleen. Kolmantena vuotena taloushallinnossa opiskellaan mm. tilintarkastukseen liittyviä asioita ja taloushallinnon englantia.
4. opiskeluvuosi: Kehittäjä - Opiskelija kykenee käytännön ongelmanratkaisuihin teoriaa ja käytäntöä yhdistämällä sekä tutkimus- ja kehittämisosaamista soveltamalla. Yleensä opintojen loppuvaiheessa laaditaan myös opinnäytetyö, jossa kehittämisosaaminen tulee erityisen hyvin esille. (MAMK Opinto-opas 2007, 140.)

Myös em. vuositeemat näkyvät opintojaksojen tavoitteista. Teemat on huomioitava myös opetuksessa.

4.2 Työelämän osaamistarpeet taloushallinnon alalla

Neilimon selvitysryhmä on todennut, että ammattikorkeakoulut tuottavat työelämälähtöisiä tutkintoja, joihin on sisällytetty pakollinen työharjoittelu. Opinnäytetyöt tuotetaan työelämässä tai yhteistyössä työelämän kanssa. Ylemmän AMK-tutkinnon lähtökohtana on, että opinnäytetyö toteutetaan kehittämistehtävänä tietylle yritykselle tai organisaatiolle. Näin opintojen työelämälähtöisyys on varmistettu. (Opetusministeriö 2007b, 46.)

Koulutuksen osuvuuden takaaminen edellyttää kuitenkin läheisiä ja pitkäjänteisiä yhteistyösuhteita ja niiden lisäämistä entisestään, korkeakouluyksiköiden ja työelämän edustajien, erityisesti keskeisten yritysten ja työelämää edustavien järjestöjen kesken (Opetusministeriö 2007b, 52). Neilimon selvitysryhmä muistuttaa, että liiketoimintaosaamisen kehittäminen vaatii sekä korkeakoulujen teoreettisen osaamisen että yritystoiminnan liiketoimintaosaamistarpeiden tunnistamista kummallakin puolella (Opetusministeriö 2007b, 60).

Oma taloushallinnon alan työkokemukseni on hankittu erilaisissa ja eritasoisissa alan tehtävissä parin kymmenen vuoden aikana ja aivan viime vuosiin saakka. Tältä pohjalta analysoin taloushallinnon osaamistarpeita työelämässä.

Työelämä tarvitsee yhä enemmän osaavia taloushallinnon ammattilaisia. Tämän voi havaita vaikkapa työpaikkailmoituksia selaamalla, sillä yhä useampi ilmoitus on taloushallinnon tehtävissä. Alan ammattilaiselta vaaditaan kirjanpito taitoja (kirjaukset, reskontra, kassanhoito, poistojen laskenta), palkanlaskentaosaamista, lakien tuntemusta (alv-laki erityisesti), veroilmoitusten laadintaosaamista, tilinpäätöstaitoja, sisäisen laskennan osaamista, budjetoitiosaamista, analysointitaitoa (laskelmien analysointi), tietojärjestelmien hallintataitoja (taloushallinnon järjestelmät, Office-ohjelmat), raportointitaitoja (ulkoinen ja sisäinen raportointi) ja kielitaitoa (englanti, ruotsi).

Yleisiä työelämäosaamisvaatimuksia työpaikkailmoitusten mukaan taloushallinnon tehtävissä ovat kyky itsenäiseen työskentelyyn, yhteistyökykyä, asiakaspalvelutaidot, kehittämis- ja kehittämiskyky, joustavuus ja tarkkuus.

Edellä mainitut osaamisalueet ovat oman kokemukseni mukaan tradenomeiltakin vaadittavia taitoja. Mikkelin ammattikorkeakoulun liiketalouden opinnoissa pyritään kehittämään vastaavia osaamisalueita.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

Seuraavassa olen kuvannut kehittämishankkeen toteuttamistavan. Esittelen tunnistamisprosessin ja käytännön toteutuksen vaihe vaiheelta. Esittelen myös opiskelijoilta saamaani palautetta sekä mahdollisia syitä, miksi osaamisen tunnistamista ei haluttu. Lopuksi esittelen vielä muualla kokeiltuja osaamisen tunnistamisen menetelmiä.

5.1 Kehittämishankkeen vaihteet

Tämän kehittämishankkeet vaiheet pohjautuvat Opetusministeriön yksinkertaiseen malliin. Ensimmäisenä selvitin osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen ja arvioinnin periaatteita korkea-asteella sekä Mikkelin ammattikorkeakoulussa ja erityisesti

liiketalouden koulutusohjelmassa. Selvitin, miten periaatteita on mahdollista soveltaa eli mikä on sallittua ja mikä ei. Tämä oli tärkeä vaihe mielestäni sen vuoksi, että kaikkia opiskelijoita arvioitaisiin samoin perustein ja opiskelijan oikeusturva säilyisi.

Seuraavaksi tutustuin muutamiin käytettyihin osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmiin, joita oli sovellettu mm. Taituri-hankkeessa. Valikoin niistä muutamia sovellettavaksi omassa kehittämishankkeessani. Yksi näistä on ns. portfolio eli oman osaamisen kuvaus ja siihen liittyvät dokumentit.

Tämän jälkeen valitsin syksyn 2007 ja kevään 2008 opintojaksot, joilla tulisin testaamaan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmiä. Valitsin omaan opetukseeni ja työkokemukseeni liittyvät opintojaksot: Kirjanpito ja tilinpäätös, eAccounting (sähköinen taloushallinto) sekä Budjetointi ja rahoitus. Kyseiset opintojaksot syventävät opiskelijan taloushallinnon osaamista eli ovat yleensä toisen tai kolmannen vuoden opintoja.

Myös oma työkokemukseni oli tärkeä peruste opintojaksojen valinnalle, koska siten pystyin määrittelemään opintojaksoja vastaavat työelämän osaamistarpeet. Olin toiminut sähköisen taloushallinnon projekteissa sekä vastannut yrityksen budjetoinnista. Kirjanpidon osaamisalueita kartoitin omien kokemusten lisäksi keskustelemalla erään konserniyrityksen kirjanpitopäällikön kanssa.

Ensimmäisillä lähiopetusjaksoilla kartoitin opiskelijoiden aiempaa osaamista ja kerroin heille mahdollisuudesta osaamisen tunnustamiseen eri tavalla, kuin opintojakson suoritusvaatimuksissa oli esitetty. Sopivia opiskelijoita löytyi vain neljä. Tämä saattoi johtua siitä, että kyseisillä opintojaksoilla suurin osa opiskelijoista oli nuoria, eikä heillä ollut vielä kovin laajaa työkokemusta.

Tämän jälkeen haastattelin opiskelijat tarkemmin, jolloin selvitimme kuinka osaamisen tunnustamisen olisi parasta suorittaa kunkin opiskelijan kohdalla. Yksi tässä kehittämishankkeessa mukana olleesta opiskelijoista osoitti osaamisensa laatimiensa työpapereiden perusteella. Toinen opiskelija puolestaan halusi osoittaa osaamisensa käytännön työtehtävässä, jota minä seuraisin. Kaksi muuta opiskelijaa kuvasivat omaa osaamistaan refleктоimalla sitä liitteenä olleisiin työpapereihin.

Seuraavaksi sovimme arvioinnista ja arviointiperusteista. Arviointi perustui osaamisen tuloksiin, ei niinkään opiskelijan oppimisprosessiin. Tämä johtui opintojakson osaamistavoitteista, opiskelijalla jo olleesta osaamisesta sekä lyhyestä ajanjaksosta (kahdeksan viikkoa). Tällöin lyhyessä ajassa tapahtunut muutos oppimisessa olisi ollut vaikeaa kuvata tai havaita, vaikka varmaankin opiskelijan oppimisprosessissa tapahtui kehittymistä.

Kaikkien kokeiluun osallistuneiden opiskelijoiden osalta päädyttiin arviointiasteikkoon 1 – 5. Arviointi perustui pääosin omaan arviointiini. Myös osa opiskelijoista sai kommentoida arviointiani. Opintojakson päätyttyä opiskelijat palauttivat aineistonsa, jonka jälkeen arvioin osaamisen tason opintojakson tavoitteisiin verrattuna.

Arvioinnin jälkeen keräsin vielä opiskelijapalautteen ja analysoin kokeilun tuloksia. Keräsin palautteen haastatteleamalla kokeiluun osallistuneita opiskelijoita sähköpostin avulla. Lisäksi keskustelimme opiskelukokemuksista osaamisen tunnustamisen yhteydessä ja sen jälkeen. Näiden palautteiden perusteella laadin johtopäätökset menetelmien sopivuudesta ja niiden soveltamismahdollisuuksista opetuksessa.

5.2 Oppimistehtävään perustuva osaamisen tunnistaminen

Ensimmäinen opiskelija osoitti osaamisensa kirjanpito ja tilinpäätös –opintojaksolla. Tämä opintojakso oli vielä vanhan opetussuunnitelman mukainen, jolloin ammatillisia osaamistavoitteita ei ollut kirjattuna. Opintojakson tavoitteet olivat kuvattu opetussuunnitelmassa seuraavasti:

Osaat soveltaa kirjanpitolainsäädäntöä käytäntöön sekä arvioida tilinpäätöksen sisältämää informaatiota.

Käytännössä tämä tarkoittaa tilinpäätösasiakirjojen laatimisosaaamista sekä kirjanpitolainsäädännön tuntemista ja sen soveltamisosaaamista tilinpäätöstä laadittaessa. Kyseessä on siis kirjanpidon osaamisen syventäminen.

Tunsin kokeiluun osallistuneen opiskelijan aiemmilta opettamilta opintojaksoilta. Hän oli työskennellyt itsenäisenä yrittäjänä ja laatinut muutaman yrityksen tilinpäätöksiä, joten uskoin hänellä olevan riittävästi opintojakson tavoitteiden mukaista osaamista. Tämän johdosta ehdotin hänelle osaamisen tunnustamista hänen laatimiensa tilinpäätösasiakirjojen pohjalta.

Opiskelija esitteli minulle laatimiaan tilinpäätöksiä, jonka jälkeen päätimme oppimistehtävästä. Vaihtoehtoisina osaamisen tunnustamismenetelminä tarjosin tehtävää, jossa opiskelija vastaa kysymyksiin. Toinen vaihtoehto olisi ollut esitellä tilinpäätöstä muille opiskelijoille tunnilla, joka samalla olisi ollut hyvä käytännön esimerkki. Opiskelija valitsi ensimmäisen vaihtoehdon, sillä hän ei kokenut omaavansa tarpeeksi esiintymiskokemusta.

Osaamisen tunnustaminen perustui tilinpäätösasiakirjojen perusteella laatimiini kysymyksiin, joiden pohjalta opiskelija selvitti tilinpäätöksen sisältöä. Kysymykset olivat avoimia ja tilinpäätöseriin liittyviä kysymyksiä. Kysymykset oli laadittu sillä tavoin, että niillä opiskelija osoitti, miten hän oli soveltanut kirjanpitolainsäädäntöä tilinpäätöksen laadinnassa. Samalla pystyin varmistamaan, että opiskelija oli itse laatinut tilinpäätöksen. Opiskelijan selvitykseen ei sisällynyt hänen omaa arviota osaamisestaan tai pohdintaa siitä, kuinka opiskelijan mielestä asiakirjat vastaavat opintojakson osaamistavoitteita. Oppimistehtävässä jo aiemmin saavutettuihin käytännön taitoihin yhdistyi lähiopetuksessa kerrottu teoria eli tietopohja. Tämän tehtävän lisäksi opiskelija halusi osallistua myös lähiopetukseen sekä tenttiin.

Opiskelijan antamien vastausten perusteella suoritin arvioinnin ja annoin opiskelijalle palautteen. Tämän jälkeen pyysin häneltä palautteen omista kokemuksistaan osaamisen tunnustamisen menettelyn osalta.

5.3 Osaamisen tunnistaminen esityksen perusteella

Toinen opiskelija suoritti englanninkielisen eAccounting –opintojakson. Tunsin myös tämän opiskelijan entuudestaan ja tiesin opiskelijalla olevan laaja-alaista taloushallinnon osaamista. Hän oli myös halukas suorittamaan opintojakson osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen avulla.

Opintojakso oli vanhan opetussuunnitelman mukainen eikä osaamisperusteista opetussuunnitelmaa ei vielä ollut käytössä. Opintojakson tavoitteet oli kuvattu opetussuunnitelmassa seuraavasti:

You learn the meaning of eAccounting and how to take an advantage of it in Financial Accounting. You will also learn eInvoicing as a key element in automated handling of invoices and integration of invoicing to the total ERP of a company.

Vapaasti suomennettuna edellinen tarkoittaa, että opintojaksolla käsitellään sähköistä taloushallintoa. Koska kirjanpidossa syntyy paljon tositteita ja eritoten laskuja, on verkkolasku sähköisen taloushallinnon tärkeä osatekijä. Verkkolaskua hyödynnetään osana yrityksen toiminnanohjausta, jolloin taloushallintokin tehostuu entisestään. Opintojakson yhtenä osaamistavoitteena on ymmärtää verkkolaskutuksen toimintaperiaate ja sen merkitys taloushallinnon prosessien tehostamisessa. Toisena osaamistavoitteena on toiminnanohjausjärjestelmän toimintaperiaatteen ymmärtäminen ja miten se kytkeytyy taloushallintoon ja sen tehostamiseen.

Opintojakso alkoi tammikuussa ja päättyi maaliskuun alussa. Kyseessä oli osittain verkossa suoritettavat opinnot. Aluksi opiskelija tutustui opiskeluaineistoon ja opintojakson suoritusvaatimuksiin, jonka jälkeen sovimme, kuinka hän osoittaa osaamisensa.

Opiskelija ehdotti, että hänen osaamisesta tunnustettaisiin ja tunnustettaisiin näyttöön perustuen. Hänen tarkoituksenaan oli ensin käydä tilitoimistossa tutustumassa verkkolaskutukseen ja sen jälkeen liittää verkkolaskutus osaksi case-yrityksen taloushallinnon järjestelmää. Toisin sanoen, tarkoituksena oli tehdä muutos tietojärjestelmään. Tämä ei loppujen lopuksi onnistunut opintojakson aikataulussa, eikä verkkolaskua saatu käyttöön.

Loppujen lopuksi osaamisen tunnustaminen perustui opiskelijan laatimaan esitykseen sähköisestä taloushallinnosta ja verkkolaskusta opiskelijan omalle taloushallinnon opiskelijaryhmälle. Laatimansa luentoaineiston hän esitteli myös minulle. Samassa yhteydessä kartoitin opiskelijan osaamista esittämällä hänelle tarkentavia kysymyksiä

mm. verkkolaskutuksesta, toiminnanohjausjärjestelmistä ja sen hyödyntämismahdollisuuksista case-yrityksessä. Tällä tavoin opiskelija osoitti perehtyneensä sähköiseen taloushallinnon käsitteisiin ja verkkolaskutuksen toimintaperiaatteisiin. Opiskelija B:n kohdalla teorian pohjalta syvennettiin käytännön osaamista jo aiemmin hankittuun käytännön osaamiseen.

5.4 Oman osaamisen kuvaus reflektoiden

Kaksi kokeiluun osallistunutta opiskelijaa osoittivat osaamisensa Budjetointi ja rahoitus –nimisellä opintojaksolla. He olivat viimeisiä tähän hankkeeseen osallistuneita henkilöitä, joten heidän kanssaan prosessi eteni sujuvammin heti alusta lähtien.

Opintojakson tavoitteet oli laadittu osaamispohjaiseen opetussuunnitelmaan perustuen ja ne olivat seuraavat:

Opit ymmärtämään taloussuunnittelun ja rahoituksen merkityksen yrityksen toiminnalle ja osaat laatia budjetteja, rahoitus- ja investointilaskelmia.

Yhtenä ammatillisista osaamisalueista oli taloushallinto-osaaminen, joka tässä yhteydessä tarkoittaa budjetoinnin, taloussuunnittelun ja seurannan osaamista. Lisäksi opintojaksolla tavoiteltiin liiketoimintaympäristö-osaamista, joka merkitsee, että opiskelijan pitää tuntea yrityksen toimintaa ja liiketoimintaympäristöä voidakseen laatia budjetteja ja suunnitella yrityksen rahoitusta. Myös yrityksen toiminta ja yrittäjäyys – osaaminen olivat tavoitteena eli opiskelijan olisi ostettava ajatella liiketaloudellisesti, tuntea liiketoiminnan keskeiset käsitteet sekä yrityksen toimintaprosessit voidakseen laatia erilaisia budjetteja tai rahoitus- ja investointilaskelmia.

Opintojakson alussa kerroin koko ryhmälle mitä osaamisen tunnistaminen ja tunnistaminen tarkoittaa. Ryhmä koostui sekä aikuisista että nuorista, joten kyselin jokaisen työkokemuksista ja osaamisesta erikseen. Ryhmässä oli muutamia opiskelijoita, jotka olivat harjoittaneet budjetointia aiemmin, mutta vain kaksi opiskelijaa halusi ryhtyä osaamisen tunnistamisprosessiin.

Keskustelimme aluksi opiskelijoiden kanssa sähköpostin ja keskustelupalstan välityksellä, siitä mitä osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen edellyttää opiskelijalta. Tämän jälkeen kartoitin, millaisia budjetteja opiskelijat olivat työssään tehneet ja mikä verran työhön sisältyi rahoituksen suunnittelua ja investointilaskentaa. Seuraavaksi sovimme toisen opiskelijan kanssa tapaamisen, jossa hän esitteli minulle laatimiaan budjetteja ja kertoi tarkemmin yrityksensä budjetointiprosessista. Tämän keskustelun avulla selvitin yleisellä tasolla, onko opiskelijalla edellä mainittua ammatillista osaamista. Keskustelun päätteeksi sovimme siitä, mitä osa-alueita hän osoittaa työelämäosaamiseensa perustuen ja mitä osaamista hänen tarvitsee vielä kehittää. Toisen opiskelijan kanssa vastaavat asiat sovittiin sähköpostin välityksellä.

Toinen opiskelijoista kuvasi kirjallisessa raportissaan osaamistaan budjetoinnin, rahoituksen ja investointilaskennan osa-alueilla. Raportin liitteenä oli opiskelijan työympäristössä laadittuja budjetteja ja investointilaskelma, joiden laadintaan hän oli osallistunut. Lisäksi raportissa kuvattiin laskelmien laadintaperusteita, jolloin opiskelijan osaaminen tuli näkyväksi myös arvioijalle. Tehtävän palautuksen jälkeen arvioin opiskelijan osaamista ja kerroin opiskelijalle oman mielipiteeni arvosanasta sekä pyysin hänen vastinettaan asiaan. Kyseinen opiskelija oli tyytyväinen arvosanaan. Hän perusteli arviotaan sillä, ettei pystynyt tarpeeksi hyvin osoittamaan omaa osaamistaan kaikilta opintojakson osa-alueilta.

Toinen opiskelija kuvasi yrityksensä budjetointiprosessia ja käytänteitä yksityiskohtaisesti. Hän ei liittänyt enää työpapereitaan raporttiinsa, koska hän oli näyttänyt ne minulle jo aiemmin. Kuvauksessa eivät tulleet kaikki osa-alueet tarpeeksi hyvin esille, joten kerroin opiskelijalle tällä perusteella tulevan arvosanan ja pyysin häntä täydentämään suoritustaan kahdella oppimistehtävällä. Vastausviestissään opiskelija täydensi kuitenkin osaamiskuvaustaan riittävälle tasolle, jotta hän saavutti korkeamman arvosanan. Näin ollen ylimääräisiä oppimistehtäviä ei tarvittu.

5.5 Palaute osaamisen tunnistamisesta ja arvioinnista

Prosessin päätteeksi kysyin opiskelijoiden kokemuksia prosessista. Sain vastaukset kaikilta kolmelta opiskelijalta.

Esitetyt kysymykset

Esittämäni kysymykset olivat seuraavat:

1. Millaisena koet tällaisen osaamisen tunnistamisen menetelmän? Olisiko joku toinen tapa ollut parempi tai sopinut myös tähän opintojaksoon?
2. Tuliko mielestäsi kaikki opintojaksoon liittyvä osaaminen arvioiduksi ja tunnustetuksi omalla kohdallasi? Jos ei, niin mitä jäi arvioimatta?
3. Oliko opettajalla mielestäsi riittävästi tietämystä aihepiiristä osaamisesi selvittämiseksi? Jos ei, niin mitä tietämystä opettajalta puuttui?
4. Onko tällainen arviointimenetelmä mielestäsi tasapuolinen kaikille (ryhmän jäsenille)? Tarkoitan tällä muiden suorittamia tehtäviä arvioinnin perusteeksi verrattuna omaan suoritukseesi.
5. Tarvitaanko tämän lisäksi muuta arviointitapaa (tentti, oppimistehtävä, palautettavat harjoitukset tms?)
6. Kenelle mielestäsi tällainen (sinun arvioinnissa käytetty) arviointitapa soveltuu?
7. Oliko sinulla aiempaa tietoa tällaisesta mahdollisuudesta näyttää osaaminen muuten kuin tekemällä opintojakson suorittamiseen vaaditut tehtävät? Oletko muilla opintojaksoilla suorittanut vastaavia näyttöjä? Tarkoitan muualla työelämässä hankkimanne osaamisen näyttämistä?
8. Muuta kommentoitavaa/kehitettävää prosessissa ja arvioinnissa.

Opiskelijoiden palautteet

Ensimmäisen opiskelijan kokemukset tämän kaltaisesta osaamisen tunnistamisesta olivat myönteiset. Hänen mielestään on hyvä, kun on tarjolla erilaisia vaihtoehtoja osaamisen näyttämiseen hänen kaltaisille opiskelijoille, joilla on aiempaa osaamista ja joilla on mahdollista sisäistää asioita nopeammin. Hänellä ei aiemmin ollut tietoa tällaisesta vaihtoehdosta, paitsi hyväksilukujen osalta. Hänen mielestään opiskelijoita pitäisi informoida opiskelijoita aktiivisemmin.

Hän piti myös tällaista vaihtoehtoa tasapuolisena kaikille opiskelijoille. Hän piti omaa tunnistamisen menetelmää itselleen sopivana. Hänen mielestään se osaaminen mitä opintojaksolla tavoiteltiin, tuli hyvin esiin tässä tunnistamistehtävässä. Toisaalta hänen mielestään kirjanpitojakin on monenlaisia yritysten erilaisuudesta johtuen, joten kaikkea mahdollista ei tullut selvitettyä.

Minun tietäystäni opettajana opiskeltavasta aihepiiristä opiskelija piti riittävänä osaamisen selvittämiseksi. Hän kuitenkin toivoi, että opettajalla olisi ollut mahdollisuus perehtyä paremmin tunnustaminen perustana olleeseen yritykseen ja sen kirjanpidon taustoihin.

Ensimmäinen opiskelija olisi toivonut osaamisen tunnistamisen lisäksi myös laajempaa oppimistehtävää. Tämä olisi hänen mielestään voinut korvata tentin tai ollut hyvä lisä oppimisprosessissa. Myös opintojakson normaalisti suorittaneille annetut palaute-
tut harjoitustehtävät olivat hänen mielestään hyvä asia.

Opiskelija toteaa vielä, että lähiopetukseen osallistuneita opiskelijoita olisi aktivoitava lisää, jotta opintojakson osaamistavoitteet lähiopetukseen saavutettaisiin paremmin. Näin opiskelijoiden motivaatio ja osaaminen vastaisivat paremmin työelämän vaatimuksia.

Myös toinen kokeiluun osallistunut opiskelija piti osaamisen tunnistamisen ja tunnistamisen menetelmää hyvänä keinona osoittaa käytännössä hankittu osaaminen. Hänen kohdallaan tämä oli ensimmäinen osaamisen tunnistaminen ja arviointi tällä tavoin. Häntä jäi kuitenkin harmittamaan alkuperäisen näyttötehtävän kariutuminen. Toisaalta hänen mielestään lisätehtävällä yleensäkin voidaan arvioida ne osaamisalueet, jotka jäisivät osaamisen tunnistamismenetyksessä arvioimatta. Vaikka kyseessä oli siis olemassa olevan osaamisen tunnistaminen, hän koki myös opintojakson verkkomateriaalin hyväksi tueksi opinnoilleen.

Osaamisen tunnistaminen tällä tavoin oli myös hänen mielestä tasapuolinen menetelmä, kun ajatellaan muita ryhmän opiskelijoita. Esimerkiksi tenttitilanne voi olla monelle opiskelijalle sellainen kokemus, jossa oma osaaminen ei tule esille. Hän ei kuitenkaan viitannut tässä nimenomaisesti itseensä. Tämän tyyppinen osaamisen osoittaminen tuo hänen mielestään esille tietojen ja taitojen käytännön soveltamisosaamista. Parhaiten tämän tyyppinen osaamisen tunnistaminen sopiikin hänen mielestään aikuisopiskelijalle, jolla on aiemmin kertynyttä tietotaitoa.

Kolmannen ja neljännen opiskelijan antama palaute noudatti samaa linjaa edellisten kanssa. Toinen heistä piti oman osaamisen kuvaamista yllättävän vaikeana tehtävänä. Menetelmää hekin pitivät tasapuolisena kaikille opiskelijoille, sillä vaikkei kaikilla ole esim. taloushallinnonosaamista, voi heillä puolestaan olla jonkin toisen alan asiantuntemusta. Heidän mielestään osaamisen tunnistamisen hyviä puolia on myös se, että tarvittaessa osan opintojaksosta voi suorittaa tällä tavoin ja loput täydentää vaikka tenttimällä.

Kaksi opiskelijaa ei mielestään ollut aiemmin kuullut mahdollisuudesta suorittaa opintojakso osaamisen tunnistamista ja tunnustamista käyttäen. Yksi opiskelija myönsi paitsi kuullensa, mutta myös käyttäneensä tätä mahdollisuutta kerran ns. Case-oppimistehtävässä. Muut opiskelijat muistivat, että osaamisen tunnistamisen mahdollisuudesta oli saatettu mainita aivan opintojen alussa. Yksi opiskelijoista arveli kuitenkin tiedon ”hukkuneen” muuhun tietovirtaan, joka opintojen alkaessa on melkoinen. Hän ehdotti, että osaamisen tunnistamisen mahdollisuudesta olisi hyvä muistuttaa opintojakson alkaessa ja näin opiskelijoille oli ymmärtääkseni kerrottukin. Näin ei luultavasti kuitenkaan tapahdu. Yksi opiskelija myös kertoi, että hän olisi hyödyntänyt tätä mahdollisuutta jo opintojen alusta alkaen, jos olisi tiennyt siitä.

5.6 Miksi osaamisen tunnustamista ei valittu?

Näiden edellä mainittujen opiskelijoiden lisäksi tarjoisin muutamalle muillekin aikuisopiskelijalle osaamisen tunnustamismahdollisuutta. Yksi opiskelija ehdotti osaamisen tunnistamista oma-aloitteisestikin. He kaikki kuitenkin loppujen lopuksi suorittivat opintojaksolla vaaditut oppimistehtävät sen sijaan, että olisivat osoittaneet osaamisensa vaihtoehtoisin tavoin.

Syitä en sen tarkemmin kartoittanut, mutta muutama opiskelija totesi, että oppimistehtävä olisi helpompi suorittaa kuin ryhtyä kuvaamaan kirjallisesti omaa osaamistaan. Kuitenkin oppimistehtävät olivat aikaa ja osaamista vaativia. Toisaalta tehtävissä oli tarkoin kerrottu, mitä opiskelijan pitää tehdä tai mihin kysymyksiin vastata.

Osa opiskelijoista halusi osallistua normaaliopetukseen ja samalla myös vahvistaa omaa osaamistaan. Näin kommentoi myös yksi tähän hankkeeseen osallistuneista

opiskelijoista. Hänen mielestään toisinaan on hyvä kuulla, että kuinka asioita voisi tehdä toisellakin tavalla ja näin saada uusia ideoita omaan työhön.

Taloushallinnon ala on myös hankala osaamisen tunnistamisessa, sillä mm. sisäisen laskennan työpapereita ei voi näyttää ulkopuoliselle. Näin ollen niiden liittäminen oman osaamisen reflektointiin vaatii työpapereista esim. yrityksen tunnistamiseen liittyvien tietojen poistamista. Myös papereissa oleva informaatio, mm. katteiden ja hinnoittelun osalta halutaan pitää yrityksen omana tietona, vaikka arviointiin liittyvä aineisto onkin luottamuksellista tietoa.

Oma käsitykseni on, että toisinaan opiskelijalla ei ollutkaan opintojakson tavoitteiden mukaista osaamista, vaikka hän olisi työtehtäviään kuvaillut siten. Tai opiskelija ei ollut varma oman osaamisen riittävydestä. Näin oli erityisesti muun alan kuin liiketaloudenopiskelijoiden osalta. Sillä eri alan opiskelijoilla voivat samantyyppiset taloushallinnon opintojaksot sekoittua. Esimerkiksi restonomi-opiskelija voi kuvitella kirjanpitoa ja budjetointia toisiaan vastaaviksi opinnoiksi ja osaamistavoitteiltaan samankaltaisiksi. Kuitenkin toisessa vaaditaan ulkoisen laskentatoimen osaamista ja toisessa sisäisen laskentatoimen osaamista.

5.7 Muita käytettyjä menetelmiä

Opetusministeriön rahoittamassa Ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen kehittämishankkeessa (AAKE) sekä aiemmin myös Taituri –hankkeessa pyrittiin löytämään ammattikorkeakouluympäristöön soveltuvia osaamisen tunnistamisen, arvioinnin ja tunnustamisen toimintatapoja ja menetelmiä aiemmin hankitun osaamisen selvittämiseksi. Seuraavassa olen kuvannut joitakin käytettyjä menetelmiä, jotka voisivat soveltaa liiketalouden opiskelijoiden osaamisen tunnustamisen työvälineiksi.

Jyväskylän ammattikorkeakoulun useallakin koulutusosalalla osaamisen tunnistamisen ja tunnustaminen välineenä on käytetty portfolioita. Hintikka-Mäkinen ja Partanen (Niskanen ym. 2006, 51 - 52) kertovat Taiturin hankkeessa ideoidusta portfolioista. Portfolioita kootaan koko opintojen ajan ja se voi toimia myös sähköisenä versiona. Portfolio voi kostua ansioluettelosta, henkilökohtaisesta opintosuunnitelmasta, asiantuntijuuden kehittymisestä suhteessa kompetensseihin, opinnäytetyöstä ja asiantunti-

jayhteistyöstä. Opiskelija laatii oman CV:n eli ansioluettelon. HOPS:ssa opiskelija tunnistaa ja arvioi eri opintokokonaisuuksiin liittyviä osaamista, joka hänellä on ennen opintojen aloittamista. Osaamista voi perustella dokumentein, jotka liitetään HOPSiin. Kuitenkaan pelkkä dokumentti ei riitä, vaan lisäksi opiskelijan on omin sanoin kuvattava miten dokumentti osoittaa hänellä olevan osaamisen olevan opintojakson tavoitteiden mukainen. (Niskanen ym. 2006, 51 – 52.)

Olsonen (Laitinen ym. 2007, 60) kuvaa musiikinopiskelijoilla on käytettyä portfolioa, joka sisältää elämäntarinan, kuvauksen omasta osaamisesta muusikkona ja musiikin opettajana, tietoja esiintymisistä, julkaisuista ja muusta alan toiminnasta. Portfolion todetaankin soveltuvan hyvin ammatissa jo toimineen henkilön osaamisen kartoittamiseksi.

ICT-alalla osaamisen tunnistamiseen todetaan olevan kaksi vaihtoehtoa: joko aiemmin työssä hankittujen taitojen tarkastelu tai taitojen osoittaminen koetilanteessa. Jyväskylän ammattikorkeakoulussa Narikka ja Huotari kertovat (Niskanen ym. 2006, 80) Taituri-hankkeen yhteydessä suunnitellusta osaamistestistä, jolla testataan ICT-alan opiskelijoiden työelämässä hankitun osaamisen tasoa. Testi koostuu kolmesta osasta. Kirjallinen koe voi olla esim. esitesti, tasotesti tai vastaava. Testiin kuuluu lisäksi kirjallinen suunnittelutehtävä, johon liittyy myös käytännön toteutus. Jos osaamistesti hylätään, on opiskelijan tultava uusintatestiin tai hän ratkaista. Liitteeksi tulee opiskelijan ratkaisuehdotus. Kaikki vastaukset palautetaan sähköiseen oppimisympäristöön. (Niskanen ym. 2006, 80 – 81, 84.)

Ramona-hankkeen pohjalta on laadittu osaamisen tunnistamisen helpottamiseksi konkreettisia malleja ja lomakkeita. Kirjassa esitellään mm. hankeperusteinen opiskelu. Siinä opetussuunnitelman osaamistavoitteiden pohjalta opiskelijalle rakennetaan projekteja. Laajoissa tutkinnoissa tämä voi olla järkevä tapa jäsentää opintoja. Hankkeita voi siis olla useita ja ne voivat kestää jopa puolesta vuodesta vuoteen. Suunnitelmaan kirjataan ne osaamiset, jotka voidaan näytöllä osoittaa ja ne osaamistarpeet, joita pitää vielä kehittää. (Saranpää 2007, 79 – 80.)

Myös omassa kokeilussani pyysin palautteen yhteydessä arvioimaan ja ideoimaan muita mahdollisia osaamisen tunnistamisen menetelmiä. Yksi ehdottamani mahdollisuus

oli oman osaamisen esittelemine muille opiskelijoille. Esimerkiksi kirjanpidon opiskelija olisi voinut esitellä laatimiansa tilinpäätösasiakirjoja. Tällainen osaamisen näyttö tuntui olevan kelvollinen menetelmä osaamisen osoittamiseksi.

Toinen esille noussut menetelmä olisi opiskeluaineistoon liittyvän osa-alueen opettaminen muille opiskelijoille. Tällöin opiskelijan oma erityisosaaminen tulisi hyödynnettyä. Myös suullinen haastattelu (tai tentti) koettiin mahdolliseksi menetelmäksi. Tämä tarkoittaa, että opettaja selvittää haastattelemalla opiskelijan osaamisen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tähän lukuun olen koonnut johtopäätöksiä sekä kehittämisehdotuksia osaamisen tunnistamiseen liittyen. Käytän tässä apuna sekä lähdeaineistoa että opiskelijoilta saamaani palautetta ja omia havaintojani.

6.1 Osaamisen tunnistamisen menetelmien soveltuvuus

Hankkeessa oli tarkoitus löytää sopivia menetelmiä osaamisen tunnistamiseksi taloushallinnon opintojaksoilla. Käytännössä menetelmiä kokeiltiin neljän opiskelijan kanssa ja kokeiltuja menetelmiä oli kolmenlaisia.

Ensimmäinen menetelmä oli *oppimistehtävä*, joka perustui opiskelijan omassa työssään laatimiin papereihin. Menetelmä perustui työpapereiden pohjalta laadittuihin kysymyksiin. Tämä menetelmä sopii erityisesti sellaiselle opiskelijalle, jolla on vaikeuksia oman osaamisen kuvaamisessa. Tällöin suorat kysymykset voi tuoda osaamisen paremmin esille. Myös ensimmäisen kerran osaamisen tunnistamiseen ryhtyvä opiskelija voi helpoiten osoittaa osaamisensa tällä menetelmällä.

Toinen menetelmä oli opiskelijan osaamisen *reflektointi*, jolloin opiskelija kuvasi omaa osaamistaan liiteaineistona olleiden työpapereiden perusteella. Tämä menetelmä oli lähellä aiemmin mainittua, sillä osaamisen osoittaminen perustui molemmissa tapauksissa opiskelijan työssään laatimaan aineistoon. Samoin opiskelijan tuli peilata

osaamistaan opintojakson vaatimukseen eli kuinka kuvattu osaamisalue vastasi tietyn opintojakson tavoitteena ollutta osaamista.

Kolmas menetelmä sovelsi *esitystä* tai esitelmää. Tällöin opiskelija oli laatinut esityksen opetussisältöön liittyvästä aihepiiristä. Tässä hankkeessa en päässyt seuraamaan esitystä opiskelijaryhmälle, mutta esityksen hyöty tulee myös muille ryhmän opiskelijoille, koska muutkin saavat kuulla työelämään liittyviä kokemuksia ja esimerkkejä. Tämä menetelmä soveltuu vahvan osajan osaamisen näyttämiseksi. Se hyödyttää myös muita opiskelijoita ja tukee muuta opetusta. Opiskelijalta vaaditaan myös esiintymistaitoa ja –halua.

Muita muualla käytettyjä menetelmiä, kuten portfolioa, osaamistestiä tai suullista tenttiä voitaisiin myös soveltaa taloushallinnon opintojaksoilla. Portfolio sopisi useamman opintojaksokokonaisuuden osaamisen näyttämiseksi. Osaamistestillä voidaan testata tunnistamatta jääneitä yksittäisiä osaamisalueita tai varmistaa esim. puutteellinen osaamisen kuvaus. Suullinen tentti voi olla sopiva menetelmä opiskelijalle, joka ei pysty kuvaamaan omaa osaamistaan kirjallisesti. Tällöin suullisessa tentissä voidaan keskustellen kartoittaa opiskelijan osaamistasoa.

6.2 Menetelmien käyttökelpoisuus

Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sopii luonnollisesti parhaiten työkokemuksista omaavalle ja aikuisopiskelijalle. Se motivoi suorittamaan tutkintoja nopeammassa aikataulussa, joka aikuisopiskelijalle on tärkeää. Oppilaitoksen näkökulmasta osaamisen tunnistamisella voidaan vähentää keskeyttämisten määriä, kun lähiopetukseen ei ole välttämätöntä aina osallistua. Selvää on, että erilaisia osaamisen tunnustamisen menetelmiä pitää olla tarjolla myös korkea-asteella. Tärkeämmäksi pitää nähdä opintojen mielekkyys, kuin pakottaminen osallistumaan opetukseen.

Toisaalta opintojakson tavoitteet on kuvattava niin selkeästi ja konkreettisesti, että opiskelija pystyy arvioimaan omaa osaamistaan ja mahdollisuutensa osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Omassa kokeilussani opintojakson tavoitteita tulkittiin yhdessä ja näin tällaista ongelmaa en havainnut. Toisaalta en voi olla varma, jäikö

jonkun halukkaan osaaminen näillä menetelmillä tunnistamatta sen vuoksi, ettei tavoitteita ymmärretty.

Opettajalla tai ohjaajalla pitää olla opiskelijatuntemusta, jotta osaamisen tunnustamiseen ja tunnustamiseen soveltuviin opiskelijoihin voidaan olla yhteyksissä. Tällaisten asioiden kartoittaminen voi olla helpointa mm. HOPS-keskusteluissa tai muissa ohjauskeskusteluissa. Myös opintojakson opettaja voi kartoittaa opiskelijan osaamista kyselemällä heidän työ- tai muusta kokemuksestaan. Kyselin osaamisesta kuhunkin opintojaksoon liittyen ensimmäisellä lähiopetusjaksolla. Lisäksi tunsin muutaman opiskelijan aiemmilta opintojaksoiltani, joilla tiesin olevan aiempaa osaamista.

6.3 Tiedon puute ja asenteiden vaikutus

Opettajan pitää luonnollisesti osata kertoa osaamisen tunnustamisesta ja tunnustamisesta yhtenä mahdollisuutena suorittaa opintojakso. Kokeiluun osallistuneet opiskelijat eivät olleet kuulleet osaamisen tunnustamisesta aiemmin tai asiasta oli puhuttu niin opintojen alkuvaiheessa, ettei opintoja aloittava opiskelija ymmärtänyt mistä oikein on kysymys. Opiskelijoita oli informoitu siten, että opintojakson opettaja huolehtii tarvittaessa osaamisen tunnustamisesta. Jos näin ei kuitenkaan tapahtunut, syynä lienee puolestaan opettajien tiedon puute.

Osaamisen tunnustamisen mahdollisuudesta olisi kerrottava HOPS-keskusteluissa, kun on todettu opiskelijalla olevan aiempaa osaamista. Myös Saranpään laatimia työkaluja kannattaa hyödyntää osaamisen kartoittamisessa. Myös Opetusministeriön edellyttämät tunnustamisen järjestelmäkuvaukset olisi luotava oppilaitostasolla, koska sillä tavoin myös tietämys lisääntyy. Liiketalouden laitoksella prosessin kuvaaminen kannattanee kytkeä käynnistymässä olevaan aikuisopiskelijoiden oppimispolkuihin liittyvään hankkeeseen. Kun prosessikuvaus ja pelisäännöt ovat selvillä, on enää lyhyt matka viedä tämä tieto myös verkkosivuille myös sidosryhmien saataville.

Tämän lisäksi opettajatkin tarvitsevat enemmän tietoa osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen käytännön toteutuksesta. Itse muistan asiasta käydyn keskustelua ainakin opetussuunnitelmaa laadittaessa ja opettajien kokouksissa. Tiedon puute voi johtua koko asian uutuudesta ammattikorkeakouluissa. Opettajien koulutukseen näiltä osin

kannattaa panostaa. Koulutusta voi hankkia aihepiiriä käsittelevissä seminaareissa, joita esim. vuoden 2007 aikana oli tarjolla useita.

Paitsi opiskelijoilla ollut tiedon puute myös asenteet voivat vaikuttaa osaamisen tunnustamisen vähäisiin määriin ammattikorkeakouluissa. En tosin usko, että edellä mainittujen opiskelijoiden kohdalla olisi ollut kyse arkioppimisessa saavutettujen taitojen väheksymisestä. Luultavasti he halusivat joko varmistaa oman osaamisensa tason tai saada mahdollisesti lisäoppia. Saman havainnon opiskelijoiden asenteista tekivät Vanhanen ja Pernu kartoittaessaan oikeustradenomeiksi opiskelevien aikuisten osaamista. Opiskelijoiden osaaminen olisi ollut tunnustettavissa työelämäosaamisen perusteella, mutta varsinkin aikuisopiskelijat olivat epävarmoja omasta osaamisestaan. He ilmeisesti pitivät muodollista tutkintoa pätevämpänä kuin työssä kerryttämäänsä osaamista. (Laitinen ym. 2007, 69.)

Opettajienkin asenteet voivat vaikuttaa osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen määriin. Opettajien onkin muistettava, että opiskelijan vastuulla on oman osaamisen näyttäminen. Opettaja vastaa opintojakson tavoitteiden täyttymisestä. Jos osaaminen on kuvattu työpapereiden perusteella, on opettajan voitava luottaa opiskelijan laatineen kyseiset paperit. Kehittämishankkeessa ei itselleni syntynyt missään tilanteessa epäilyä papereiden tai osaamisen kuvauksen luotettavuudesta. En usko, että sellainen henkilö, jolla osaamista ei ole, pystyisi kuvaamaan sitä niin yksityiskohtaisesti kuin omassa hankkeessani tapahtui. Jos osaaminen kuvataan epämääräisesti, voi epäilyjä herätä.

6.4 Osaamisen kuvauksen vaikeus ja arviointi

Hankkeeni aikana kaikki potentiaaliset opiskelijat eivät halunneet osaamistaan tunnistettavan ja tunnustettavan työelämäosaamiseensa perustuen. He suorittavat opintojakson alkuperäisten suoritusvaatimusten mukaan, koska osa totesi sen olevan helpompaa. Samaan johtopäätökseen on tullut myös Keurulainen tutkiessaan opettajaopiskelijoiden valintoja osaamisen tunnistamisen ja oppimistehtävien välillä. Osaamisen osoittaminenkin on erittäin haastava tehtävä. (Laitinen ym. 2007, 42.)

Osaamisen tunnistamisessa on muistettava, että valitsepa minkä menetelmän tahansa, pelkkä työtodistus tai laaditut työpaperit ei riitä. Lisäksi tarvitaan opiskelijan itsearviointi. Toisin sanoen opiskelijan on selvitettävä itselleen millaista aihepiiriin liittyvää osaamista hänellä on ja vastaako se kohteena olevan opintojakson osaamistavoitteita, siten että opintojakso voidaan suorittaa osaamisen tunnustamisella. Opiskelijan oma pohdinta liiteaineiston kanssa muodostaa arviointiaineiston. Tässä hankkeessa pohdinta jäi puuttumaan ainoastaan ensimmäisen opiskelijan osalta puutteellisten ohjauksen vuoksi. Toisaalta hän kuitenkin osoitti oman osaamisensa vielä tentissä.

Joskus liiteaineisto voi sisältää sellaista tietoa, jota ei haluta antaa ulkopuolisille. Tämä on ongelmallista erityisesti taloushallinnon opinnoissa. Tällöin asia on ratkaistava muulla tavoin. Tässä hankkeessa yksi opiskelijoista esitteli budjettejaan ja kävimmekin aineiston läpi keskustellen, minkä jälkeen työpaperit jäivät opiskelijalle. Tämän jälkeen opiskelija reflektoi omaa osaamistaan kirjallisessa raportissa. Jos tällainen toimintatapa ei ole mahdollinen, olisi käytettävä muita osaamisen tunnistamisen menetelmiä, esimerkiksi esitystä. On myös huomattava, etteivät kaikille käy samat osaamisen tunnistamisen menetelmät. Kaikilla opiskelijoilla, kuten yrittäjillä, ei ole työtodistuksia osoittamassa osaamista. Jotkut opiskelijat eivät pysty myöskään näyttämään osaamistaan tavanomaisessa koetilanteessa, jolloin suullinen tentti opiskelijan toimittaman aineiston pohjalta voi johtaa parempaan lopputulokseen.

Opettajan näkökulmasta katsottuna kuvittelin aluksi hankalimmaksi opiskelijan arvioinnin. Helpointa olisi ollut arvioida hyväksytty – hylätty asteikolla, mutta numeerinen arviointi on joillakin opintojaksoilla ilmoitettu opintojaksokuvauksessa. Yleensä oppimistehtäviä ja tenttivastauksia on helppo verrata mallivastauksiin. Yksilöllisessä arvioinnissa ei ole valmiita mallivastauksia, joihin vertailua voisi tehdä. Osaamislähtöisessä opetussuunnitelmassa on kuitenkin olemassa osaamistavoitteet, joihin saavutettuja tuloksia voidaan verrata. Loppujen lopuksi ainakaan kokeiluun osallistuneiden opiskelijoiden osaamisen arvioinnissa ei ollut hankaluuksia. Myös Niskasen ym. (2006, 14) mainitsevat kriteerit: hyväksyttävyyys, riittävyys, luotettavuus ja ajantasaisuus täyttyivät.

Vaikeampaa arviointi oli sellaisten opiskelijoiden kohdalla jotka kuvasivat omaa osaamistaan, eivätkä osoittaneet sitä käytännön tehtävän avulla. Opiskelijan on nimittäin

pystyttävä kuvaamaan omaa osaamistaan niin selkeästi, että arviointi tapahtuu nimenomaan osaamiseen eikä raportointitaitoon perustuen. Arviointia helpottaa keskustelu opiskelijan kanssa. Myös työnantajan edustajan osallistuminen arviointiin voi suhteuttaa arvioinnin oikeimmalle tasolle.

Eräs keräämäni palautteen kysymys käsitteli opiskelijan arvioita osaamisalueiden tunnistamisesta. Heidän mielestään heidän oma osaamisensa tuli tunnistetuksi. Kuitenkin yksi opiskelija halusi testata omaa osaamistaan myös tentissä. Toisaalta tentillä tai muulla oppimistehtävällä voidaan myös varmentaa näyttämättä jääneitä osaamisalueita. Samalla lisätehtävät auttavat arvioijaa varmistamaan arvosanan tason.

6.5 Vaatimukset opetukselle ja opettajalle

Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen on opiskelijakohtainen ja yksilöllinen prosessi. Tämä vaikuttaa luonnollisesti opettajan ajankäyttöön, kun ryhmäohjauksesta tulee yksilöohjausta. Yksilöllinen ohjaus osaamisen tunnistamisprosessissa vaatii normaalia enemmän aikaa. Arviointi ja palautteen antaminen jokaiselle opiskelijalle erikseen vie enemmän aikaa kuin ryhmäpalautteen antaminen. En mitannut omaa ajankäyttöäni tässä kehittämishankkeessa, mutta jälkikäteen arvioimalla aikaa kului muutama tunti opiskelijaa kohden enemmän kuin muun ryhmän osalta. Ajankäyttöön laskeen opiskelijan kanssa käymäni keskustelut, osaamistehtävistä sopimisen ja arvioinnin sekä palautteen läpikäymisen. Kansallinen Bolognan –seurantaseminaarissa: Tunnustetaanko osaaminen eri ryhmätöissä pohdittiin osaamisen tunnistamiseen liittyviä kysymyksiä. Yhdeksi haasteeksi todettiin opettajan ajankäyttö. Toivomuksena esitettiin, että opettajille saadaan sekä resursseja osaamisen tunnistamisprosessiin sekä koulutautumiseen asian tiimoilta.

Lopuksi totean, että ilman osaamis pohjaista opetussuunnitelmaa ja opettajan työelämän tuntemusta ei osaamisen tunnistaminen luonnollisestikaan ole helppoa. Osaamis pohjainen opetussuunnitelma helpottaa ammatillisten osaamistavoitteiden hahmottamisessa, jos ne on kirjattu konkreettisella tavalla ja työelämän tarpeet huomioiden. Ilman tietoa työelämässä tarvittavista osaamisista ei opiskelijan ohjaaminen osaamisen tunnistamiseksi eikä osaamisen tunnustaminen ja arviointi onnistu. Tämän johdosta

opettajille olisi ohjauksen ja kouluttautumisen lisäksi varattava resursseja myös työelämäyhteistyön vahvistamiseksi.

7 POHDINTA

Tavoitteenani oli löytää sopivia menetelmiä osaamisen tunnistamiseksi. Hankkeessa kokeiltiin muutamia menetelmiä ja niiden todettiin soveltuvan myös taloushallinnon alalle. Aloitin kuitenkin menetelmien kokeilun liian vähäisen tietämyksen perusteella. Ensimmäisen opiskelijan kohdalla osoittautui, etten päässyt eroon perinteisestä osaamisen mittaamisesta, vaan laadin valmiit kysymykset opiskelijan antamasta aineistosta. Myös oman osaamisen pohdinta jäi hänen osaltaan puuttumaan. Koska kuitenkin kyseessä oli nuori opiskelija, saattoi olla hyväkin, että autoin häntä osaamisensa tunnistamisessa laatimalla oppimistehtävän erityyppisesti kuin aikuisopiskelijoille. Toisaalta miksei osaamista voisi tunnistaa myös tällä tavoin.

Toisessa tapauksessa olin perehtynyt jo lähdemateriaalin, jolloin annoin ikään kuin vapaat kädet opiskelijalle päättää itse arviointiaineistosta. Tässä tapauksessa kyseessä oli opettajana toimiva henkilö, joka työskentelee mm. näyttötutkintojen parissa. Hänellä oli ennestään tietoa, minkä tyyppistä arviointiaineistoa osaamisen tunnistamisessa tarvitaan. Kolmannen ja neljännen opiskelijan osalta osaamisen tunnistaminen ja arviointi sujui jo helpommin, koska silloin ymmärsin paremmin mitä prosessissa tapahtuu. Myös osaamis pohjainen opetussuunnitelma voi olla osasyynä arvioinnin helpottumiseen ja oma työkokemustaustani budjetoinnin alalta.

Menetelmiä käyttöönotettaessa tarvitaan ohjausta sekä opettajille että opiskelijoille. Omassa oppilaitoksessani ei ilmeisesti ole vielä kovin paljon tietoa työelämässä hankitun osaamisen tunnistamisesta, eivätkä opiskelijatkaan ole sitä mahdollisuutta erityisesti kysyneet. Tämä voi johtua asian uutuudesta. Kuitenkin selvää on, että osaamisen tunnistamisen määriä on pysyttävä lisäämään ja samalla lyhentämään tutkintoaikoja. Tästä hyötyisivät kaikki osapuolet, niin oppilaitos kuin opiskelijakin puhumattakaan työnantajista.

Moni ammattikorkeakoulu pohtii parhaillaan samanlaisia osaamisen tunnistamiskysymyksiä. Yhteistyöstä ammattikorkeakoulujen välillä olisi ilmeistä hyötyä mm. samanlaisten pelisääntöjen (tasavertaisuus eri ammattikorkeakouluissa) ja mallien luomisessa. Luonnollisesti samassa korkeakoulussa on kaikilla koulutusohjelmilla oltava samantyyppiset ohjeet.

Työelämässä erilaisia taitoja hankkineena sekä toisaalta aikuisopiskelijana arvostan työelämässä hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. Uskon, että osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen opintojaksojen suoritustapana tulee lisääntymään menetelmään liittyvän tietämyksen lisääntyessä.

Opintojeni ollessa nyt päätösvaiheessa, löysin aikaisempiin oppimistehtäviin laatimaani tekstiä, jossa kerron, että ennen teollista aikakautta työ, oppiminen ja kasvatus olivat yhtä. Työ opittiin konkreettisesti työtä tekemällä. Voidaanko siis päätellä, että oppimisessa palataankin arvostamaan esi-isiemme käytäntöjä.

LÄHTEET

- Aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen korkeakouluissa. 2007a. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:4. Helsinki: Opetusministeriö.
- Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä. 2004. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 27:2004. Helsinki: Opetusministeriö.
- Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. (toim.) 1999. Oppiminen ja asiantuntijuus. Porvoo: WSOY.
- Hintikka-Mäkinen, K. & Partanen, E. 2006. Restonomi Taiturin matkassa. Teoksessa Tunnistatko taiturin? Osaamisen tunnustaminen ja tunnustaminen korkea-asteella. Toim. Niskanen, A., Lepänjuuri, A. & Rautio, T. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 46 – 54. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 67.
- Järvinen, A. Koivisto, T. & Poikela, E. 2000. Oppiminen työssä ja työyhteisössä. Porvoo: WSOY.
- Keurulainen, H. 2006. Osaaminen ja arviointi. Teoksessa Tunnistatko taiturin? Osaamisen tunnustaminen ja tunnustaminen korkea-asteella. Toim. Niskanen, A., Lepänjuuri, A. & Rautio, T. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 22 – 36. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 67.
- Keurulainen, H. 2007. Osaamisen tunnustamisen ja arvioinnin peruskysymyksiä: esimerkkinä ammatillinen opettajakoulutus. Teoksessa Tunnistatko osaamisen? Toim. Laitinen, A., Nurminen, R. & Soininen, L. Näkökulmia Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 28 - 42. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80.
- Lisää liiketoimintaosaamista korkeakouluista. Liiketoimintaosaamisen selvitysryhmän raportti. 2007b. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:38. Helsinki: Opetusministeriö.
- Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija. 2008a. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sähköpostilla lähetetty vastaus haastattelukysymyksiin 2.2.2008.
- Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija. 2008b. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sähköpostilla lähetetty vastaus haastattelukysymyksiin 18.3.2008.
- Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija. 2008c. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sähköpostilla lähetetty vastaus haastattelukysymyksiin 25.4.2008.
- Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelija. 2008d. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sähköpostilla lähetetty vastaus haastattelukysymyksiin 5.5.2008.
- Narikka, J. & Huotari, J. 2006. Osaamisen tunnustamisen haasteita ICT-alalla. Teoksessa Tunnistatko taiturin? Osaamisen tunnustaminen ja tunnustaminen korkea-

asteella. Toim. Niskanen, A., Lepänjuuri, A. & Rautio, T. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 77 – 86. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 67.

Niskanen, A. & Lepänjuuri, A. 2006. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen koulutuksen ja työelämän haasteena. Teoksessa Tunnistatko taiturin? Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen korkea-asteella. Toim. Niskanen, A., Lepänjuuri, A. & Rautio, T. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 9 – 22. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 67.

Nurminen, R. & Pennanen, S. 2007. Osaamisen hallinta – työelämän ja koulutuksen yhteinen haaste. Teoksessa Tunnistatko osaamisen? Toim. Laitinen, A., Nurminen, R. & Soininen, L. Näkökulmia Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12- 27. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80.

Olsonen, M. 2007. Portfolio musiikin ammattilaisen osaamisen tunnistamisessa, arvioinnissa ja tunnustamisessa. Teoksessa Tunnistatko osaamisen? Toim. Laitinen, A., Nurminen, R. & Soininen, L. Näkökulmia Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 53 - 64. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80.

Opinto-opas 2007 – 2008. 2007. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Saranpää, M. 2007. Ohjaajan hätävara: osaamisen tunnistamisen ja työstä oppimisen ohjaamisen työkaluja ammattikorkeakoulututkintojen tekijöille. Helsinki: Haaga-Helian ammattikorkeakoulu.

Vahtila, O. 2007. Ylemmän amk-tutkinnon OPS sekä aiemmin hankitun osaamisen osoittaminen. Luento 3.12.2007. Seminaarissa Tunnustetaanko osaaminen – kansallinen Bologna-seminaari. Helsinki: Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO. Viitattu 7.4.2008. <http://www.cimo.fi/Resource.phx/cimo/elinikainen-oppiminen/erasmus/bolognan-prosessi.htx>.

Vanhanen, P. & Pernu, P. 2007. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustaminen vastaan oikeustradenomiopiskelijat. Teoksessa Tunnistatko osaamisen? Toim. Laitinen, A., Nurminen, R. & Soininen, L. Näkökulmia Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 66 - 70. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80.